

Johdanto kuzushiji -kirjoitukseen

Luennoitsija: Post-doc tutkija Yuki Hata, Nagoyan yliopisto¹

Käännöksen editointi ja translitterointi: Yoshiko Osamitsu

Käännös: Laura Kenttä, Mika Testu Heiskanen, Yoshiko Osamitsu, Santtu Repo

Ohjaaja: japanin kielen yliopisto-opettaja Rie Fuse²

Vuoden 2019 lokakuussa Helsingin yliopistossa pidettiin Kuzushiji-seminaari japanin kielestä ja kulttuurista kiinnostuneille. Seminaarissa professorit Mayumi Tsuda, Tōru Ishikawa, ja Takahiro Sasaki Keiō-yliopistosta sekä postdoc-tutkija Yuki Hata Nagoyan yliopistosta luennoivat japanin kielen kirjoitusmerkeistä ja kirjoitusjärjestelmästä sekä Japanin kirjallisuuden ja kirjojen historiasta.

Nelipäiväinen seminaari aloitettiin Yuki Hatan työpajalla ”Kuzushi-ji johdando”. Yuki Hata kertoi ensin hiraganojen historiasta ja kuzushijien taustasta luennossaan. Luennon jälkeen osallistujat kokeilivat itse kuzushijien lukemista luennoitsijan avustamana. Neljä opiskelijaa, Tetsu M Heiskanen, Laura Kenttä, Yoshiko Osamitsu ja Santtu Repo, käänsivät Hatan luennon japaniksi suomeen kielten maisteriohjelman japanin kielen projektikurssin puitteissa.

(Rie Fuse)

Hei, olen Yuki Hata, toimin tutkijana Nagoyan yliopistossa. Esittelen seuraavassa kuzushiji-kirjoitusta sekä siihen liittyviä hentaiganoja.

Kuzushijit ovat tietynlaisia kirjoitusmerkkejä, kuten jo käsitteen loppuosa *ji* (jap. 字) kertookin. Aivan aluksi haluan käydä hieman yleisesti läpi Japanin kirjoitusjärjestelmää. Japanissa käytetään pääasiassa neljää merkistöä kirjoittamiseen. Ensiksi tulevat kanjit, sitten hiraganat, katakanat sekä vielä roomajit eli latinalaiset kirjaimet – näitä neljää merkistöä käyttäen japanilaiset elävät. Kun puhutaan ensin kanji-merkeistä, voidaan sanoa, että peruskoululaiset osaavat pääpiirtein noin 2000 kanji-merkkiä. Sitten ovat hiraganat ja katakanat, mutta montako niitä oikeastaan on? Tavumerkkejä opitaan aluksi tyypillisimmin gojuonzusta³ eli suomeksi suoraan käännettynä ”50 äänteen tavutaulukosta”; mutta koska kyseisessä taulukossa on tyhjiä ruutuja, siinä on oikeastaan 50:n sijaan 46 merkkiä, joita

¹ Dr. Hata työskentelee tällä hetkellä Niigata yliopiston Sakeology Centerssa Specially Appointed Assistant Professoriksi.

² Kokonaisvastuu käännöksestä on Kuzushiji-seminaarin projektin ohjaajalta.

käytetään hiraganoissa ja katakanoissa. Näiden lisäksi japanilaiset itse asiassa käyttävät toisinaan myös merkkejä, joita (kuvan) taulukossa ei näy. Ne ovat hiragana-merkit ゐ/i/ ja ゑ/e/ sekä niiden katakana-versiot ヰ/i/ ja ヱ/e/. Nykyjapanilaiset eivät juurikaan käytä näitä merkkejä, mutta niitä näkyy vielä mm. henkilönnimissä. Ne tulisivat taulukon わ /wa/ ja を /wo/ -merkkien väliin⁴ (わ/wa/, ゐ/i/, ゑ/e/, を/wo/), jolloin merkkejä olisi siis yhteensä käytössä 48 erilaista.

Seuraavassa on erään liikkeen kyltti, joka löytyy Japanista. Uskoisin, että jotkut Japanissa käyneet tai siellä opiskelleet ovat nähneet tämänkaltaisia kylttejä. Kyltin yläpuolella on kaksi pientä merkkiä, keskellä kolme isoa merkkiä, ja sitten oikealla puolella taas kaksi pientä merkkiä, jotka luetaan pystysuuntaan. Merkkien määrä on helppo laskea, mutta jos yrittää lukea kylttiä merkki merkiltä, tulee ongelmia. 梅 /ume/ eli japaninaprikoosin kanji-merkki, 好き eli pitää-sanan 好 -kanji-merkki sekä き /ki/-hiragana-merkki ovat varmaan ihan ymmärrettävissä, vaikka き -merkki onkin hieman eri näköinen kuin mihin ollaan totuttu.

Kyltissä kerrotaan, että se on tattarinuudeliravintolan kyltti; ja jos kyltin sanat kirjoittaisi tutuilla merkeillä, se näyttäisi tältä: ”御膳 きそば 梅好” /gozen kisoba Baikoo/.

Japanilaisetkaan eivät välttämättä osaa lukea merkkejä kuvassa näkyvällä tavalla, ja ihmettelinkin myös itse pienenä mitä nämä merkit oikein ovat. Tämän kyltin liike tarjoaa gozenia eli aterioita ja on näin ollen ravintola. Entä mitä ravintola tarjoaa? Se tarjoaa kisobaa eli vain tattarijauhosta, ilman vehnäjäuhoja, tehtyä tattarinuudelia, ja tämä onkin siis kisoba-

⁴ Luennolla esiteltiin niitä ya-rivin toisena ja neljäntenä merkkinä, mutta niitä pidetään tyypillisemmin wa-rivin toisena ja neljäntenä tavumerkkinä.

ravintola. Ja Baikoo on sitten liikkeen nimi. Nämä kylttiin kirjoitetut merkit ovat itse asiassa niin sanottuja kuzushiji-merkkejä.

Kuzushiji tarkoittaa sanakirjan määritelmän mukaan ”kaisho-tyylisestä merkistä siveltimen vetämiin viivoihin ja pisteisiin liittyvää yksinkertaistettua merkkiä”⁵. Kaisho-tyyli on normaalikirjoitustyyliä, jota käytetään tänä päivänä yleisimmin sekä arkisessa käsin kirjoituksessa että painetussa tekstissä. Hiraganat ovat muodoltaan verrattain samankaltaisia, mutta kanjit puolestaan näyttävät jo kuin lapsen hutaistemilta. Kirjoitusten sisällöt ovat kuitenkin samoja ja kaikissa lukee ”ateria kisoba” (gozen kisoba, 御膳きそば). Tämän tyyliset merkit ovat itse asiassa kuzushijeja. Siveltimellä kirjoittavat kalligrafit

kutsuvat niitä ”sujuvaksi kirjoitukseksi” (tai semi-kursiiviksi jap. 行書) tai ruohokirjoitukseksi (tai kursiiviksi jap. 草書).

Kaisho-tyyli (楷書): 御膳 きそば

Gyōsho-tyyli (sujuva kirjoitus, jap. 行書):

御膳きそば

Sōsho-tyyli (ruohokirjoitus, jap. 草書):

御膳きそば

Vaikka tatarinuudeliravintolan kyltin tavoin Japanissa voi vielä nähdä kuzushijeja, japanilaiset eivät juurikaan käytä niitä vaan he elävät kaisho-tyyliä käyttäen. Meiji-kautta edeltävien aikojen kirjoitetuissa teksteissä (esim. kirjeissä, päiväkirjoissa ja kaunokirjallisuudessa) merkit oli pääasiallisesti kirjoitettu tällä tavoin⁶. Kuzushijia voitaisiin kutsua muinaisten ihmisten käyttämäksi kirjasintyypiksi (/fontiksi).

⁵ Kuzusu-verbi tarkoittaa yksinkertaistamista, kun verbiä käytetään kirjoittamisen kontekstissa ja sen tekemisen kohteena on jokin kirjainmerkki.

⁶ Meiji-kautta edeltävien aikojen kirjoitetuissa teksteissä, kuten kirjeissä, päiväkirjoissa ja kaunokirjallisuudessa, merkien vallitseva tyyli oli kuitenkin kuzushiji (Osamitsu).

御膳
麦持心梅好

Mainitsin jo alussa, että esittelen kuzushijien lisäksi hentaiganoja. Selitänkin seuraavaksi, mitä hentaigana tarkoittaa. Niitähän oli myös tatarinuudeli-ravintolan kyltissä.

Tutkitaan nyt kolmea merkkiä, jotka löytyvät kyltin keskeltä. Siinä lukee ”ki” ”so”, ja ”ba” eli ”kisoba”. Mutta jos tämä kirjoitetaan nykytavan mukaan kanjeilla, sehän kirjoitetaan näin: 生蕎麦. Ja nämähän ovat selvästi eri merkkejä kuin kyltissä. Esimerkiksi 蕎-merkki ja kyltin keskellä oleva merkki eivät muistuta lainkaan toisiaan.

持

Mutta vaikka nämä kyltin merkit eivät ole kanjeja, ne ovat kirjoitusmerkkejä siinä missä muutkin.

麦持心

Tosiasiasa hentaiganat ovat hiraganan oleellisia kumppaneita. Ennen vanhaan, siis aikana ennen Meiji-kautta, samaa tavua voitiin ilmaista monilla eri hiragana-merkeillä. ”So” -merkkiähän ei voi nykyään kirjoittaa kyltin tapaan, mutta ennen ihmiset lukivat myös sen merkin ”so”. Samoin jos tänä päivänä halutaan kirjoittaa ”ba”, se täytyy kirjoittaa ば-merkillä, mutta ennen vanhaan ihmiset lukivat myös tämän kyltissä olevan merkin ”ba”.

心

Yhtä ja samaa tavua ilmaisevia merkkejä oli vaikka, kuinka paljon, ja käytössä oli lukuisia eri hiraganamerkkejä. Nykyään jos halutaan kirjoittaa ”so”, ei voi käyttää kuin merkkiä そ. Mutta ennen oli siis mahdollista käyttää myös merkkiä, joka on kyltin keskellä. Tällä tavalla näitä

nykyään käytössä olevista hiraganoista poikkeavan näköisiä hiraganoja kutsutaan hentaiganoiksi. Eli hentaiganat ovat käytöstä pois jätettyjä hiraganoja, joita ihmiset ennen vanhaan käyttivät.

Miksi sitten hentaiganat ovat jääneet pois käytöstä? Esimerkiksi ravintolan kyltin ”so” ja ”ba”-merkit ovat jääneet pois hiraganoista. Niitä ei ole käytetty oikeastaan vuoden 1900 jälkeen, siis Meiji-kauden loppupuolelta lähtien. Silloin Japanin opetus- ja kulttuuriministeriö määritteli hiraganan ja katakanan merkkien määrän ja nykyiset muodot. Ennen vuotta 1900 ihmiset siis osasivat vielä lukea kyltin merkit ”so” ja ”ba”, mutta nykyään peruskoululaiset eivät enää opi niiden poikkeavaa lukutapaa.

Ennen 1900-lukua ihmiset käyttivät oppikirjaa nimeltä *Lukemisen alkeet* (jap. *Yomikata nyymon*, 1884), joka on ollut alakoulun 1. ja 2. luokkien käytössä. Teoksesta kiinnostuneet voivat lukea sitä Japanin parlamentin kirjaston tietokannasta. Millaisia hiraganoja teoksessa sitten on? Kun ne laskevat, niitä on itse asiassa 102 erilaista; nykyisen 48 merkin lisäksi siis vielä toinen mokoma. Merkkejä on kaksi tai kolme jokaiselle eri tavulle. Nykyisin merkit opetellaan "aiueo"-järjestysessä, mutta tästä poiketen, siellä järjestys on "irohanihoheto", eli "iroha"-järjestys. Lähes kaikkien merkkien kohdalla suurella kirjoitettu merkki on se, jonka nykyjapanilaiset ja japania opiskelevat osaavat lukea, mutta niiden alapuolelle on lisätty kummallisia merkkejä. Tuona aikana, siis ennen 1900-lukua, esimerkiksi む-merkin lisäksi myös tämän merkin opittiin olevan ”mo”. Meiji-kautta ennen ihmisillä oli siis monta eri tapaa kirjoittaa ”mo”.

Minun sukunimeni on Hata, joten katsotaanpa teoksesta löytyvää ha-tavun ruutua. Ha kirjoitetaan nykyään は, joka on ruudussa isolla, mutta tämän merkin alla on kaksi muutakin merkkiä. Meiji-kauden ihmiset lukivat myös nämä merkit ”ha”. Näistä oikealla puolella oleva muistuttaa katakanamerkkiä ハ”ha”, joten moni osaisi varmasti lukea sen oikein. Vasemmalla olevaa merkkiä, joka näyttää pieleen menneeltä む”mu”-hiraganamerkiltä, ei kuitenkaan voisi osata lukea ilman tietoa vanhoista merkeistä. Näitä tällaisia erikoismerkkejä siis kutsutaan hentaiganoiksi.

Kun palataan taas tatarinuudeliravintolan kylttiin, totesin aikaisemmin tämän merkin olevan ”ba”. Eikö se muistutakin nyt tätä oppikirjasta löytyvää ha-merkin hentaiganaa, kun siitä otetaan pilkut pois? Kyllä, merkki on todellakin ha, ja kun siihen lisätään kaksi pistettä,

se luetaan ba, kuten tänäkin päivänä hiraganojen ja katakanojen kanssa toimitaan.

を